

A keszthelyi Festetics-éremgyűjtemény

A múzeum örök – tartja a mondás, ellentétben a magángyűjteményekkel, amelyek ahogy létrejönnek, úgy tulajdonosuk halála után rendszerint felbomlanak, anyaguk szétszóródik, hogy abból azután más gyűjtők újabb kollektciókat hozhassanak létre. Ez alól nem képeztek kivételt a legnagyobb főúri gyűjtemények sem, hacsak át nem alakultak közgyűjteménnyé vagy esetleg alapítványi rendszerben működtek tovább. Ez lett a sorsa minden idők talán legjelentősebb hazai arisztokrata éremgyűjteményének is, amelyet közel másfél évszázados fennállást követően ért utol a végzete.

A keszthelyi Festetics-kastély könyvtára.
Klősz György felvétele. Magyar Nemzeti
Múzeum Történelmi Fényképtár

A horvátországi eredetű köznemesi Festetics család első ősét a 16. század második felében említik, diadalútjuk a 18. században kezdődött meg igazán. Mária Teréziától nyerték grófi címüket, és hamarosan a legfelső arisztokrácia soraiban találjuk őket. A Magyar Nemzeti Múzeum megalapítója, Széchényi Ferenc Festetics Julianát vette feleségül, így a „legnagyobb magyar”, Széchényi István is anyai ágon a Festetics családból származott.

A család keszthelyi ága építette azt a lenyűgöző kastélyt, amely sok más műkincs mellett az éremgyűjteménynek is helyet adott. A Festetics-éremgyűjtemény kialakulásának kezdete a 18. század közepére tehető, amikor Európa-szerte, így Magyarországon is fénykorát élte az éremgyűjtés. Szinte minden főúri könyvtárhoz hozzátartozott

Az éremgyűjtemény darabjainak 18. századi rézmetszetei képei.
Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár

a *Numophylacium*, azaz korabeli nevén az éremgyűjtemény, főleg a klasszikus antik görög és római veretek, de sok helyütt már a magyar és erdélyi pénzek is jelentős számban megtalálhatóak voltak. Keszthelyen az éremgyűjtemény a levéltár részét képezte, és hogy ott nem csak mint holt anyag feküdt, bizonyítják Festetics Pál (1722–1782) kéziratossjegyzetei, levelezése, a gyűjtemény első kézzel írt listái, valamint a könyvbe kötött, az érmek rézmetszetei képét tartalmazó katalógus.

A család tudományos érdeklődését mi sem mutatja jobban, mint hogy az amúgy is nevezetes könyvtárban jelentős mennyiségű numizmatikai szakirodalmat őriztek, amelyek jelenleg is a könyvtár állományát képezik. A könyvek zöme 18. századi vagy korábbi munka, így megszerzésük szintén Festetics Pál korára tehető. Az éremgyűjtemény fénykorában jól ismert volt a hazai numizmatikusok körében, hiszen a magyar és az erdélyi pénzek legkorábbi katalógusainak összeállításánál már számoltak vele.

Aztán, mint a legtöbb magángyűjteményt, egyszer a Festetics-éremgyűjteményt is elérte a végzete. A tranzakciót Festetics Tasziló (1850–1933) vezényelte le, korának egyik leggazdagabb főura, aki 1911-ben elsőként kapott magyar hercegi címet. A világhírű éremgyűjteményt azonban nem lehetett hirtelen eladni, mivel az értékesítés útjában állt egy igen nehezen elhárítható akadály, nevezetesen az, hogy a család keszthelyi ágának őse, Festetics Kristóf (1696–1768) végrendelete óta a családi vagyon – így a keszthelyi kastély annak minden berendezési tárgyával, így az éremgyűjteménnyel együtt – hitbizomány volt. A hitbizományok létrejöttének oka ugyanis éppen az volt, hogy „örökre szólóan” együtt tartsák a családi vagyont, így gátolva meg annak elidegenítését. Az első lépés így a gyűjteménynek a hitbizomány alól való feloldására tett kísérlet volt. Ebben

Festetics Tasziló portréja. Klösz György felvétele.
Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtár

az időben a procedúrának már megvolt a jól kialakult gyakorlata. Először is fel kellett becsültetni a hitbizomány alól feloldandó anyag értékét, majd kicserélni egy ugyanezen értéket képviselő tárgyegyüttesre. Festetics Tasziló kérésére a nagykanizsai hitbizományi bíróság 1907-ben elrendelte az éremgyűjtemény elérendő vételárának bírói letétbe való helyezését, ugyanakkor engedélyezte a vételárnak művészi becsértékű festmények vásárlására történő fordítását. A következő évben az éremgyűjtemény értékének megállapítását egy nemzetközileg is elismert, jó nevű gyűjtő és tudós, az osztrák származású Otto Voetter császári és királyi alezredes végezte el, aki ezt 57.600 koronában határozta meg. A gyűjtemény felértékelésének ténye azonban minden bizonnyal kiszivároghatott, mert Európa legnagyobb éremkereskedői kezdték levelekkel bombázni Festetics Taszilót, miszerint szívesen részt vállalnának a gyűjtemény értékesítésében, de ekkor még mindenki elutasító választ kapott.

Közel tíz évvel később, 1916-ban, azaz az I. világháború harmadik évében, amikor a Voetter által megállapított pénzüsszeg korábbi vásárlóértékének már csak a töredékét érte, a család 58.000 koronát ideiglenes bírói letétként elhelyezett a nagykanizsai Magyar Királyi Adóhivatalnál, amelyet a bíróság hamarosan hivatalosan is elfogadott, és az éremgyűjteményt a hitbizományi kötelékből kibocsátotta. Az éremgyűjtemény ellenértéké-

Az éremgyűjtemény darabjainak 18. századi rézmetszetes képei. Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár

nek megfelelően Festetics Tasziló 15 darabból álló festménygyűjteményt vásárolt, amelynek értékét egy keszthelyi illetőségű rajztanár, bizonyos Gaál József becsülte fel, 116.900 korona összeget állapítva meg. A fennmaradt „szakértői” becslési jegyzőkönyv szerint többek között a képek között szerepeltek a herceget, illetve a feleségét, Lady Mary Douglas Hamiltont ábrázoló képek, egyenként 16.000 korona értékben, illetve „Lionardo(sic!) da Vinci Urvacsorájának [azaz a firenzei mesternek a milánói Convento di Santa Maria della Grazia refektóriumára készült Utolsó vacsora című freskója] olajfestményű másolata” 2000 korona értékben. A bíróság hozzájárult, hogy a festmények vásárlása során esetről esetre a letétbe helyezett összegből utalványozzon a törvényszék. Így a herceg visszakapta rövid időre lekötött pénzét, és egyben szabad utat kapott az éremgyűjtemény értékesítésére.

1917 tavaszán Festetics Tasziló főtitkárán, dr. Lénárd Jánoson keresztül vette fel a kapcsolatot a bécsi székhelyű Brüder Egger céggel. Magyarországon ugyanis ebben az időben nem létezett komoly, megfelelően tőkeerős éremkereskedő cég – ezek megszületésére gyakorlatilag az 1990-es évek elejéig várni kellett –, másrészt titokban szeretne volna tartani a tranzakció tényét, amelyre valamivel nagyobb esélye volt, ha külföldön értékesíti a gyűjteményt. Az ügylet szinte napok alatt kötött meg. A gyűjteményt Armin L. Egger a keszthelyi kastélyban vette át, végül 144.000 koronát fizetett,

amit a bécsi Rotschild bankházon keresztül folyósítottak. Az 1917. május 12-én aláírt szerződésben külön kitételként szerepelt, hogy az érmeket fél éven belül nem bocsáthatják árverésre, az eladó kilétét titokban tartják („*a korábbi tulajdonos, a Festetics család nevét egyáltalán nem említi*”), továbbá az eladásra kínált anyagban nem foglaltatik benne Hunyadi Mátvás kétszeres dukátsúlyú aranyverete sem, amely unikális voltánál fogva a gyűjtemény egyik legkiemelkedőbb darabja volt. A feltételeket a bécsiek be is tartották, ám a szabad kézi értékesítést rögtön megkezdték. A gyűjtemény darabjait felajánlották megvételre a Magyar Nemzeti Múzeumnak, az odaküldött listák alapján az Éremtár kerekén száz darabot kiválasztott és megvásárolt. A gyűjtemény fennmaradó jelentősebb részét Déri Frigyes gyártulajdonos, kereskedelmi kormányfőtanácsos és egyben neves műgyűjtő vette meg, aki gyűjteményét halála után Debrecen városára hagyta, ez képezi az alapját a Déri Múzeum gyűjteményének. Jutott az anyagból bőven a bécsi Kunsthistorisches Museum Münzkabinettjének is, a „maradékot” pedig magángyűjtők szereztek meg.

Természetesen az akciónak hamar híre ment, itthon szinte belpolitikai ügy lett belőle egy országgyűlési képviselőnek köszönhetően. Ur-mánczy Nándor politikus, újságíró és egyben lelkes éremgyűjtő, aki nem mellesleg a Magyar Numizmatikai Társulat alapító tagja volt, miután tudomást szerzett az ügyről, éles hangú levelet írt a hercegi főtitkárnak, amelyben szemére vetette, hogyan kerülhetett ez az értékes hungarikákat tartalmazó gyűjtemény külföldre.

Ezt persze azonnali levélváltás követte Keszthely és Bécs között, hiszen a hercegi titkárság jogosan kérhette számon a kereskedőkön a szerződés be nem tartását. Eggerék azzal védekeztek, hogy a szerződés csak arra kötelezte őket, hogy nem árverezhetik fél év letelte előtt a gyűjteményt, és ők ehhez is tartották magukat, továbbá az eredeti tulajdonos nevét sehol nem említették, mégis mindenki azonnal tisztában volt a kilétével.

Az ügy hullámai még évekig nem csendesedtek el. 1921-ben újra terítékre került a Mátvás-aranygaras kérdése, midőn Harsányi Pál, a Magyar Nemzeti Múzeum numizmatikusa afelől érdeklődött Festeticsnél, hogy a kérdéses darab valóban még az ő tulajdonában van-e, és mit szándékozik tenni vele, hiszen korábban már kinyilvánította azon szándékát, hogy azt majd a múzeumnak fogja ajándékozni. A hercegi titkár által írt válaszlevél szerint az arany ugyan még Keszthelyen van, de a herceg úr akár másként is rendelkezhet későbbi sorsáról: az alig burkolt fenyegetés aztán hosszú időre pontot tett a kérdezősködés végére. A darab végül a herceg halálát követően, 1933-ban került fia, Festetics György adományaként a minisztériumon keresztül a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárába.

I. (Hunyadi) Mátvás magyar király (1458–1490) garasának aranyverete két dukátsúlyban. Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár

